

La romanització de la vall alta del Mogent. Un exemple de poblament rural

A. Bacaria

El treball que presentem aquí pretén introduir-nos en el coneixement arqueològic d'una àrea rural concreta, la vall alta del Mogent, durant el procés de la romanització i en els segles següents, amb tot el que això representà socialment, política i econòmica, dintre del conjunt de profundes transformacions que experimentà la societat ibèrica.

L'estratègica situació d'aquesta comarca i la considerable densitat de població que ha tingut en les diferents etapes històriques han provocat nombrosos canvis que, tot sovint, impliquen la desaparició de jaciments arqueològics i dificulten, lamentablement, el treball d'investigació. Malgrat tot, hi ha documentació suficient per fer una valoració inicial de les característiques del poblament, en el pas del món ibèric al romà. Aquestes informacions provenen sobretot de la recopilació bibliogràfica i del mateix estudi del territori.

La historiografia arqueològica de la vall del Mogent, i en conjunt de tot el Vallès Oriental, és un fet relativament modern, l'inici del qual podem situar l'any 1938, amb el recull, per part d'Antoni Gallardo, de notícies procedents dels excursionistes que feien referència a troballes arqueològiques.¹ Amb la *Carta Arqueològica de España II* (Madrid, 1945) de M. Almagro, J. Serra Ràfols i F. Colominas tenim un dels primers punts de partida de la investigació arqueològica de caire general, no tan sols del Vallès Oriental, sinó d'altres comarques.

Serà el conjunt de *Notes inèdites de Cardedeu*, dipositades al Museu-Arxiu d'aquest municipi, obra de Tomàs Balvey, la primera documentació específica d'un jaciment romà, la vil·la del Pla de Rifanyés de Cardedeu.²

1. Antoni GALLARDO, *Del Mogent al Pla de la Calma*, Barcelona, Centre Excursionista de Catalunya, 1938.

2. Agraïm al Patronat del Museu-Arxiu Tomàs Balvey de Cardedeu les facilitats que ens ha donat per consultar els materials i la documentació dipositats en aquesta institució.

Amb Josep Estrada i Garriga, s'inicien una sèrie de treballs de conjunt que fan referència a diferents jaciments, tant ibèrics com romans, d'un ampli territori en el qual s'inclou la vall del Mogent. *Síntesis arqueològica de Granollers y sus alrededores*³ i *La Lauro monetal y el hallazgo de Cànoves*,⁴ aquest darrer publicat conjuntament amb Leandro Villaronga, establiran els precedents dels futurs estudis arqueològics del Vallès Oriental.

Si bé la historiografia moderna ha proporcionat un ampli repertori d'informacions arqueològiques, és un fet que les intervencions directes en els jaciments, sobretot a les vil·les romanes, han estat més aviat escasses, i es concreten quasi exclusivament a prospeccions superficials, amb les limitacions que això suposa. Representa tenir unes dades parcials, a vegades molt pobres, i fins i tot dubtoses, però que en conjunt permeten arribar a unes conclusions que serveixin de base per a l'estudi de la romanització a la vall alta del Mogent.

1. EL TERRITORI I EL POBLAMENT PREROMÀ

La vall alta del Mogent és formada per una xarxa hidrogràfica de petits torrents i rieres, i es troba emmarcada entre les serralades Litoral i Prelitoral. El territori que ocupa correspon geogràficament a la part més septentrional del Corredor prelitoral en el seu pas pel Vallès, i comprèn els termes municipals de Llinars del Vallès i de Cardedeu.

La Depressió Prelitoral, de formació terciària i miocènica, és una àrea que queda prou ben definida des d'un punt de vista geogràfic, amb un sòl molt apte per desenvolupar una economia de tipus agrari i ramader, a la vegada que constitueix una via natural de comunicació i, per tant, una ruta comercial coneguda i utilitzada des d'antic. Ja en el curs mitjà del riu Mogent, i més endavant quan aquest es troba amb el Congost i forma el Besòs, el Corredor prelitoral es va obrint fins formar una plana en ple terme municipal de la Roca del Vallès.

Les característiques geogràfiques del Vallès Oriental, i de la vall del Mogent en concret, han fet que aquesta comarca fos, al llarg de la seva història, un territori densament poblat, amb una distribució d'aquest poblament durant l'etapa històrica objecte d'estudi que comprèn des de l'ocupació dels turons més elevats pel que fa al món ibèric, fins a les planes i les valls dels rius amb l'inici del procés de romanització i la generalització de les explotacions agrícoles. En aquest sentit, podem afirmar que la presència romana, no solament al Vallès, sinó en general a tot Catalunya, suposarà un moviment migratori local prou important per transformar les estructures econòmiques i socials d'una societat que, probablement per motius polítics, s'havia concentrat en llocs, i havia constituït, a vegades, importants nuclis de població degudament fortificats. També trobem, però, un tipus d'assentament més disseminat que sovint ocupa indrets no tan enlairats.

3. Josep ESTRADA I GARRIGA, *Síntesis arqueològica de Granollers y sus alrededores*, Granollers, 1955.

4. Josep ESTRADA i Leandro VILLARONGA, «La Lauro monetal y el hallazgo de Cànoves (Barcelona)», separata, *Ampurias* [Barcelona], XXVIII (1967).

cions i els intercanvis comercials amb l'exterior. En conjunt, podem parlar d'una notable concentració d'hàbitats ibèrics al llarg de tota la vall, que augmenta quan ens apropem a la Roca, circumstància que podria obeir, probablement, a una prospecció més intensa. Aquesta densitat de població tindrà continuïtat d'alguna manera en època romana, si bé no quant a la situació topogràfica dels assentaments.

El principal nucli ibèric de l'Alt Mogent seria el poblat del Turó del Vent o el Far, considerat com un dels més importants centres d'atracció del poblament d'aquesta zona, situat a la vessant oest de la Serralada Litoral, en el terme municipal de Llinars del Vallès. A la mateixa serralada, trobem altres assentaments de certa categoria: ens referim a Castelltvell, a l'Església d'el Coll i al Turó dels Castellans, aquest darrer en el curs mitjà del riu Mogent. Dependents segurament del poblat d'el Far, cal parlar dels jaciments de Puig Padrós i de Sant Sebastià de Puig Padrós, propers a Llinars i que són hàbitats més reduïts i aïllats.⁷

El coneixement arqueològic que es té d'aquests jaciments és poc significatiu, tant pel que fa a la categoria d'hàbitat que representen com a la seva seqüència cronològica. L'abandó definitiu de tots ells per traslladar-se a zones més baixes i ocupar les planes i les valls dels rius no serà un fet radical, sinó que es produirà lentament, encara que majoritàriament arribin fins al segle I aC, moment en què ja tenim documentades les primeres vil·les rurals romanes.

2. LA ROMANITZACIÓ. LES TRANSFORMACIONS ECONÒMIQUES I EL NOU MODEL D'ASSENTAMENT

L'inici de la conquesta romana de la península se situa al nord-est de Catalunya, a finals del segle III aC, com una conseqüència directa del conflicte romanocartaginès.

El fet que la Depressió Prelitoral constituís un pas natural de penetració cap al sud, el més utilitzat en època republicana, faria que la incorporació al món romà de tot aquest territori es produís immediatament; dins les característiques generals de la romanització, a la dominació militar seguirien tot un conjunt de transformacions socials i econòmiques que s'implantarien més lentament, ja que es van trobar amb un context ben definit en el marc de la cultura ibèrica. L'increment de l'activitat agrícola, que inclou l'explotació de nous productes, i la creació de tot un seguit de nous assentaments seran els fets més destacables d'un procés que es veurà plenament configurat en època d'August.

El nou model d'hàbitat, el tindrem representat en les ciutats com a nuclis urbans i en les vil·les com a unitat de poblament rural. Ni les fonts clàssiques ni l'arqueologia no ens permeten parlar de l'existència d'una ciutat romana, ja no solament a la vall del Mogent,

7. J. ESTRADA i L. VILLARONGA en el seu llibre «La "Lauro" monetat [...]", p. 179 i 180, defineixen els tres primers assentaments amb la categoria de poblats, mentre que es refereixen a Puig Padrós i a Sant Sebastià de Puig Padrós com a hàbitats o nuclis reduïts de poblament ibèric, que per la seva proximitat amb el Turó del Vent en devien dependre probablement.

sinó a tot el Vallès Oriental, malgrat que la colonització del món rural fou prou important. No cal atribuir al fet esmentat una significació especial, ja que molt a prop dels seus límits comarcals es fundaren *Ausa*, *Baetulo* o *Iluro*, per esmentar les més properes, i sens dubte el seu emplaçament devia obeir a un patró espacial preestablert.

Per definir tipològicament els assentaments rurals d'època romana, s'ha de tenir present, en primer lloc, que no tots els jaciments arqueològics es corresponen amb el sentit estricte de vil·la, entesa aquesta com una propietat rural dedicada a l'explotació agrària, amb una extensió més o menys considerable. El poblament d'un territori dependrà d'unes necessitats econòmiques i també militars que comporten la creació de diferents models d'hàbitat, des de les grans i luxoses vil·les fins a cases aïllades relativament pobres, passant per les construccions estrictament militars, amb caràcter defensiu o de vigilància.⁸

Identificar les restes romanes de la vall alta del Mogent, dintre d'uns models coneguts, és una mica arriscat, ja que les intervencions arqueològiques en tots aquests jaciments, i, per tant, el coneixement que se'n pugui tenir, són més aviat escassos. Ara bé, en conjunt, podem dir que no fa al cas parlar de latifundis, ni durant el baix imperi, quan es tendeix a la concentració de terres i a la creació de grans propietats, i també d'alguns jaciments que, després d'haver-s'hi fet una intensa prospecció superficial, han resultat pobres en estructures i en materials, i als quals tot sovint s'aplica el mot vil·la, quan probablement es tracti d'exemples de poblament dispers de categoria inferior que podrien o no dependre de la vil·la més propera.

El poblament romà d'aquest territori quedarà perfectament justificat per les característiques del terreny, que el converteixen en zones conreables de gran productivitat, i pel fet de trobar-se en una àrea geogràfica molt ben comunicada, dues de les condicions bàsiques dels romans a l'hora de crear nous assentaments. Quant a determinar l'àmbit d'explotació d'una vil·la, entenem que no és suficient de tenir registrats un nombre de jaciments d'una mateixa època en una àrea geogràfica concreta, sinó que cal tenir un coneixement exhaustiu de cadascun, i establir-ne les activitats, així com les dimensions del conjunt arquitectònic i la seva funcionalitat.

Es podria aplicar l'element comparatiu amb comarques limítrofes on s'hagi investigat a fons el món rural, com seria sobretot el cas del Maresme, però, tot i així, seria avançar hipòtesis que caldria confirmar. En tot cas, el treball de síntesi que hem fet servirà com a base per realitzar un estudi més profund, que s'haurà d'acompanyar necessàriament d'excavacions arqueològiques de les vil·les i d'altres assentaments rurals documentats fins ara.

8. No parlarem aquí de la colla d'estudis que s'han fet sobre el concepte de vil·la i dels models d'hàbitat rurals d'època romana, però sí que ens voldríem referir al treball de M. PREVOSTI «L'estudi del món rural romà», *Fonaments*, 4, p. 161 i s., on l'autor estableix les diferents categories de poblament rural i distingeix entre vil·les, *vicus*, indústries i cases aïllades gens romanitzades, aplicant aquests models a la comarca del Maresme, que, per la seva proximitat geogràfica, permet establir paral·lelismes amb el Vallès Oriental.

3. LA DISTRIBUCIÓ DEL POBLAMENT I LES VIES DE COMUNICACIÓ EN ÈPOCA ROMANA

Quan es deixa la conca de la Tordera, tot seguint el Corredor prelitoral cap al sud, entrem a la vall del Mogent, després de passar per Vilalba Sasserra. Durant el recorregut del riu pels termes de Llinars i de Cardedeu diferenciem, d'acord amb la seva distribució espacial, dos grups de jaciments romans, que deuen estar relacionats amb dues vies de comunicació naturals, una de les quals, la Depressió Prelitoral, seria des dels primers moments de la conquesta una de les principals vies romanes de la península, malgrat que al seu pas per la vall alta del Mogent no en coneguem exactament l'itinerari. Hem de dir que el canvi produït amb August, desviant el camí romà cap a la costa, a l'alçada d'Hostalric, no influiria negativament en el desenvolupament de les activitats econòmiques de les vil·les existents a la zona que estudiem, com demostren les informacions arqueològiques de què disposem.

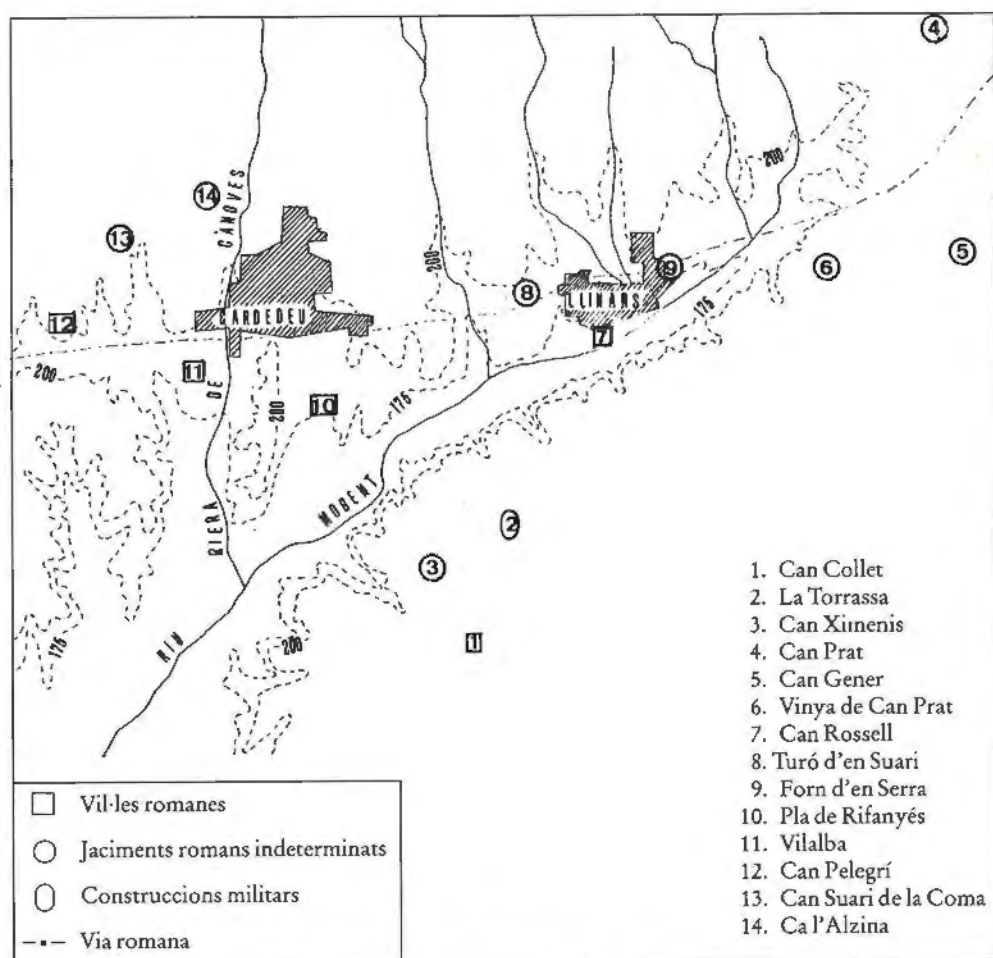
El primer grup, que també hem volgut incloure en el nostre treball, tot i no pertànyer geogràficament a l'àrea d'estudi, però que s'hi troba directament relacionat, inclou tres jaciments molt propers entre ells, que localitzem en el pas natural que comunica el Vallès Oriental amb el Maresme, a l'Alada de Cardedeu i Mataró, respectivament. El més important és el que hi ha a les terres que envolten la casa de Can Collet, nom amb què es coneixen també les restes romanes. Situat entre Cardedeu i Dosrius, en una petita vall en plena Serralada Litoral, les prospeccions que s'hi han fet han donat nombrosos materials, que diferents estudis⁹ daten dels segles II/I aC al segle IV dC. L'existència d'un possible forn romà, les ceràmiques aparegudes, entre les quals destaca un lot considerable d'àmfores Pascual 1 trobades a finals dels anys seixanta, en fer-se obres de canalització d'aigües, i el mateix indret on es troba fan pensar en una probable vil·la industrial a mig camí entre la costa i l'interior, amb un ampli mercat, com el que seria la ciutat d'*Iluro*.

De menys categoria, per les escasses troballes que s'hi fan, seria el que avui es coneix com a Can Ximenis, que podria correspondre a algun tipus d'hàbitat poc important i per la seva proximitat, dependent de Can Collet.

A prop d'aquests jaciments, que estarien a 360 m i 200 m d'altitud, respectivament, hi ha la Torrassa del Moro, a 1.300 m en línia recta de Can Collet i per sobre de la cota dels 425 m, que domina una gran extensió de terreny i, per tant, les vies de comunicació. És una gran torre circular, lleugerament cònica, amb un diàmetre extern de 9,5 m, que ha sofert diverses reconstruccions (la darrera de les quals a principis d'aquest segle), i que pel tipus constructiu, amb carreus més o menys grans a la base, i per la ceràmica que es troba pels voltants, podria tenir un origen romà.

La cronologia tan àmplia que es dona per a Can Collet pot trobar-se justificada si considerem que és l'única vil·la destacada coneguda en aquesta zona, on devia ésser molt necessària per la importància estratègica del lloc en què es troba, al marge dels seus recursos agraris i industrials.

9. J. ESTRADA i L. VILLARONGA, «La "Lauro" monetat [...]», p. 183; J. G. GORGES, *Les villas hispano-romaines*, p. 207.

MAPA 2

El segon grup de jaciments, el més important, és el que depèn econòmicament de la vall del Mogent, és a dir, de la Depressió Prelitoral, cosa que implica una intensa activitat agrícola i comercial.

Entre Vilalba i Llinars, a la riba esquerra del riu, hi ha documentats, al peu de la Serralada Litoral i a la cota dels 200 m, dos indrets amb materials d'època romana, no gaire distants l'un de l'altre, però diferents quant a contingut. Per una part, en els camps de *Can Gener* apareix ceràmica comuna i tègula, que ens definiria un assentament romà indeterminat, però que es podria identificar com un nucli ibèric tardà o de transició en el procés de romanització. Unes altres característiques presenten les restes que surten a la

vinya de Can Prat, on els materials recollits,¹⁰ entre els quals hi ha t.s. sud-gàl·lica, provindrien de sitges. Com veiem, no es pot parlar en cap dels dos casos d'hàbitats que tipològicament es corresponguin amb una vil·la, tot i que hi manquin excavacions arqueològiques que podrien proporcionar nous resultats.

Més al nord, a Sant Joan Sanata, sembla, per les troballes superficials,¹¹ que roman-driem davant d'una vil·la de fundació republicana i de perdurabilitat alt imperial, encara que la manca d'estructures, que probablement es trobin sota l'actual casa de *Can Prat*, no permet treure conclusions més precises.

Després de néixer a la Serralada Prelitoral, el Mogent enfila el corredor, a l'alçada de Llinars del Vallès on, entre el riu i la via romana, hi ha *Can Rossell*, masia de forma basilical, a 150 m sobre el nivell del mar. Es troba edificada al damunt de les restes d'una vil·la romana datable del segle I aC, amb ceràmica de vernís negre, al segle IV dC, amb presència de monedes constantinianes.¹² Per les dades que es tenen i si considerem que futures excavacions aportarien elements més definitoris, creiem que es tractaria d'una vil·la important, tant per la seva continuïtat cronològica com per la possibilitat d'identificar-la amb la *Praetorio* dels vasos apol·linars.¹³

En el mateix terme de Llinars, pràcticament tocant a l'actual població, cal parlar de dos jaciments arqueològics fundacionalment contemporanis, almenys un d'ells, a Can Rossell. Ens referim al *Turó d'en Suari* i al *Forn d'en Serra*. En el primer, els materials superficials donen una cronologia relativa tardorepublicana;¹⁴ l'àrea de les troballes és a 220 m d'altitud, al costat de la via romana. El *Forn d'en Serra*, a la riba dreta del Mogent, i a 190 m, es caracteritza per l'aparició d'una gran quantitat d'àmfora i de tègula, sense que se'n coneguin estructures.

Seguint el curs del riu i de la via romana, arribem a la vil·la del *Campdeparets* en el *Pla de Rifanyés*, també coneguda com a *Pla de Palou* o *Camp d'en Torres*. Està situada en el terme municipal de Cardedeu, molt a prop del nucli urbà, en una zona de camps de conreu on, fins fa pocs anys, encara hi havia estructures visibles. L'estiu del 1917, fou realitzada una excavació que posà al descobert un mosaic que es tornà a tancar i que ha estat estudiat i publicat per X. Barral.¹⁵ Recentment, la primavera de l'any 1981, en realitzar-se unes obres d'adreçament del Torrent Llibre, als voltants de *Campdeparets*, aparegueren trossos de rajoles i teules romanes i fragments ceràmics. A 1,5 m de pro-

10. Albert BACARIA, Lluís GARCIA i Jordi PARDO, *Carta Arqueològica del Vallès Oriental*, Servei d'Arqueologia, Generalitat de Catalunya, 1984.

11. *Id.*

12. J. G. GORGES, *Les villas hispano romaines*, p. 206. J. ESTRADA i L. VILLARONGA, «La "Lauro" monetat [...]», p. 183.

13. J. ESTRADA i L. VILLARONGA, «La "Lauro" monetat [...]», aquests autors identifiquen la "Mansió" *Praetorio* dels vasos de Vicarel·lo amb Llinars; en el cas que aquesta afirmació fos correcta, només es podria correspondre amb la vil·la de Can Rossell.

14. A. BACARIA, L. GARCIA i J. PARDO, *Carta Arqueològica del Vallès Oriental*, Barcelona, Servei d'Arqueologia, Generalitat de Catalunya, 1984.

15. X. BARRAL *et al.*, «Un mosaico monocromo romano de Cardedeu (Barcelona)», *CNA*, xxiii (1975), p. 929-932.

funditat, es va descobrir una paret de rajols, un gran vas de terra cuita per decantar l'aigua i una peça que devia servir de conducció, la qual devia formar part d'una canal per desviar aigües del torrent que, en el cas de confirmar-se'n l'antiguitat, es relacionaria amb el sistema de proveïment d'aigües de la vil·la romana. D'acord amb els materials que apareixen a la superfície, abundants quan es llauren els camps, el jaciment ocuparia una extensió aproximada de 3.000 m. El conjunt de materials recollits fins ara, dipositats en el Museu-Arxiu Tomàs Balvey de Cardedeu, es componen de t.s. sud-gal·lica, t.s. hispànica, t.s. africana i t.s. gris d'època paleocristiana, a més d'un petit grup de monedes corresponents a Gal·liè, Constantí el Gran, Crisp i Constantí II. Tot plegat ens confirma que la vil·la devia haver estat ocupada des del segle I dC fins al segle V dC com a mínim.

A no gaire distància del *Pla de Rifanyés*, a la carretera que va de Cardedeu a la Roca del Vallès, hi ha el *Mas de Vilalba*, pertanyent a la parròquia de Santa Agnès de Malanyanes i que està documentat des d'antic.¹⁶ Les restes romanes restarien probablement sota la construcció moderna, el topònim de la qual ens en confirmaria l'existència. Tampoc els materials ceràmics, més aviat escassos, no ens defineixen el jaciment, però la seva situació és òptima per l'extensió de terrenys conreables que l'envolten i per la proximitat a la via romana, en un punt en què la via ja es va separant del riu Mogent.

En aquesta mateixa línia, es troba la casa de *Can Pelegrí*, que s'allunya una mica del riu, ja que la seva localització per sobre de la carretera N-II que porta a Granollers respon a l'itinerari de la via romana. És un jaciment molt pobre en materials i sense estructures visibles, però que devia haver pogut tenir una certa importància.¹⁷

A l'est de Cardedeu, a la petita vall que forma la riera de Cànoves, dues cases pairals, *Ca l'Alzina* i *Can Suari de la Coma*, completen la llista de jaciments romans que s'inclouen en aquest treball.

Ca l'Alzina, propera al Turó d'en Suari, és una cruïlla de camins per sobre de la cota dels 200 m i se'n tenen notícies des del segle XVII.¹⁸ La bibliografia¹⁹ ens dóna una cronologia del segle I dC, que si bé no és definitiva, almenys ens en confirma l'ocupació a principis de l'alt imperi. No es tenen, però, elements suficients per definir la tipologia de l'assentament.

Can Suari de la Coma, documentat en el segle XVI,²⁰ és a 230 m d'alçada, i en els seus camps de conreu han aparegut ceràmiques romanes dels segles I aC i I dC, però no restes arquitectòniques; molt a prop hi aparegué un forn, que es desconeix si devia coure, així com la seva antiguitat.

16. Pere COMAS i DURAN i Josep CASTELLS i PUBILL, *Cases de Pagès*, Granollers, 1982, p. 142 i s.

17. Pensem que per la seva immillorable situació i la distància regular que manté amb les altres vil·les, les restes de Can Pelegrí devien ser les d'una vil·la important com podien ésser el Pla de Rifanyés o Can Rossell.

18. Pere COMAS i DURAN i Josep CASTELLS i PUBILL, *Cases de Pagès*, Granollers, 1982, p. 40 i s.

19. J. ESTRADA i GARRIGA i L. VILLARONGA, «La "Lauro" monetal [...]», p. 185. A. BACARIA, Ll. GARCIA i J. PARDO, *Carta Arqueològica* [...].

20. P. COMAS i J. CASTELLS, *Cases de Pagès*, p. 48 i s.

4. CONCLUSIONS

Un cop establerts els dos grups de jaciments romans, amb un total de catorze nuclis, sobre la base de les condicions geogràfiques ja esmentades (vies de comunicació i qualitat del sòl), veiem, en primer lloc, com la major part de jaciments devien estar orientats a migdia o a llevant, dintre de la primera i la segona terrassa del riu i a una altura mitjana de 200 m; un cas diferent és el petit conjunt d'assentaments que trobem en el camí del Maresme, entre Cardedeu i Dosrius, al mig de la Serralada Litoral i, per tant, en unes cotes molt més enlairades.

La distància entre els jaciments és, d'entrada, irregular. Per poder establir una relació distància-hàbitat, s'han de tenir en compte dos aspectes: el model i la cronologia. Observem que entre els que s'han pogut identificar com a vil·les o probables vil·les (núm. 7, 10, 11 i 12) hi ha una distància irregular d'1,5 km en línia recta i que en el cas de Can Rossell i el Pla de Rifanyés és el doble, 3 km. Cronològicament, no hi ha cap dubte que tots ells devien ser contemporanis en algun moment, encara que no tinguem cronologies absolutes i que en els casos de Can Pelegrí i de Vilalba els materials siguin escassos.

La seqüència de 3 km, la tornem a trobar entre el Pla de Rifanyés (núm. 10) i Can Collet (núm. 1), que és l'altra vil·la segura que tenim documentada. I pel que fa als jaciments indeterminats de la vall del Mogent, que es correspondrien amb hàbitats indeterminats per les poques restes que s'hi troben, tornen a aparèixer tant la seqüència de 3 km com la d'1,5 km.

Realment, sembla que la densitat de població del territori devia ésser prou rellevant, sense que això limités l'existència de vil·les importants. Considerem, doncs, que la riquesa d'aquesta vall devia ésser considerable, promoguda per un intens tràfic comercial i per una productivitat elevada dels recursos agraris.

Les cronologies dels assentaments demostren, per la seva banda, una ocupació plena de la vall alta del Mogent en el segle I aC; tindriem els exemples de Can Rossell (núm. 7), de Can Prat (núm. 4), de Can Suari de la Coma (núm. 14) i del Turó de Can Suari (núm. 8), que permeten parlar d'un procés de romanització efectiu i consolidat, amb la vil·la com a unitat de poblament i de producció, al costat de la qual existirien altres nuclis romanitzats no tan importants.

La prosperitat econòmica d'aquesta comarca es reflectirà en la perdurabilitat de les vil·les durant l'època imperial, amb la creació de nous assentaments, i fins i tot durant els segles de la baixa romanitat, com serien els casos del Pla de Rifanyés (núm. 10), de Can Rossell (núm. 7) i de Can Collet (núm. 1), tot això amb presència destacada de materials ceràmics d'importació, itàlics, sud-gàl·lics, africans i les mateixes produccions hispàniques; segles més tard donarien lloc a l'aparició de les primeres agrupacions de poblament que van més enllà de la unitat familiar, i esdevenen, a la llarga, pobles i ciutats que han arribat fins als nostres dies. És possible que, a la part més antiga d'aquestes poblacions, apareguin algun dia restes romanes que podrien haver format part en la seva època d'un *vicus*, fins ara no conegut.

BIBLIOGRAFIA

- ALMAGRO, M.; SERRA RAFOLS, J.; COLOMINAS, J. *Carta Arqueològica de España, II*. Barcelona; Madrid: CSIC, 1945.
- BACARIA I MARTRUS, Albert; GARCÍA I PETIT, Lluís; PARDO I RODRÍGUEZ, Jordi. *Carta arqueològica del Vallès Oriental*. Servei d'Arqueologia; Generalitat de Catalunya, 1984.
- BALVEY, Tomàs. *Notes arqueològiques inèdites de Cardedeu*. Museu de Cardedeu.
- «Consideracions respecte al Vallès en època romana». *La Gralla* [Granollers], núm. 524 (1931).
- BARRAL, J. [et al.]. «Un mosaico monocromo de Cardedeu (Barcelona)». *CNA*, XIII, 175, p. 929-932.
- ESTRADA I GARRIGA, Josep. *Consideraciones sobre la antigüedad de Llinars*. Programa Fiesta Mayor. Llinars del Vallès.
- *Síntesis arqueológica de Granollers y sus alrededores*. Granollers, 1955.
- *Vías y poblamiento romanos en el área metropolitana de Barcelona*. Barcelona: Comisión de Urbanismo, 1969, 65.
- ESTRADA I GARRIGA, Josep; VILLARONGA, Leandre. «La "Lauro" monetar y el hallazgo de Cànoves (Barcelona)». *Separata Ampúrias* [Barcelona], XXVIII (1967).
- GALLARDO, Antoni. *Del Mogent al Pla de la Calma*. Barcelona: Centre Excursionista de Catalunya, 1938.
- GORGES, J. G. *Les villas hispano-romaines*. París, 1979.